

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/35688/2024

1 § Soveltamisala

Ehdotetun lain soveltamisala olisi laajempi kuin kumottavan lain: ehdotettua lakia esimerkiksi sovellettaisiin myös muihin rikoksiin kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin ja yksiköiden tehtävät laajenisivat tietyiltä osin koskemaan myös lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana.

Nykyiseen tapaan yksiköt avustaisivat poliisia lapsen kuulemisessa tai sen suunnittelemisessa. Uutena asiana yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin tehdä yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan.

Laissa säädettäisiin myös moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä, joka voisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa esimerkiksi sen ratkaisemiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista. Yksiköiden tehtävät laajenisivat myös esimerkiksi ensivaiheen psykososiaalisen tuen antamiseen lapselle ja hänen huoltajilleen sekä koulutuksen ja neuvonnan tarjoamiseen muille lasten kanssa työskenteleville tahoille.

Lisäksi yksikön tehtävänä olisi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon,

asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä. Ehdotetun tehtävän myötä yksiköiden toiminta laajenisi siis myös tapauksiin, joihin ei välttämättä liity minkäänlaista rikosepäilyä.

Talentia kannattaa soveltamisalan laajentamista, joka voidaan nähdä parannuksen lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Laajennukselle tulee varata kuitenkin riittävät taloudelliset resurssit ja varmistaa yksikköjen moniammatillinen asiantuntemus.

2 § Yksikön tehtävät

Nykyiseen tapaan yksiköiden tehtävänä olisi lasta koskevan tutkimuksen tekeminen, mikä voisi pitää sisällään esimerkiksi lapsen haastatteleminen ja somaattisen tutkimisen, ja lasta koskevien lausuntojen antaminen. Esityksessä ehdotetaan, että yksiköiden tehtäviä laajennettaisiin ensinnäkin tutkimuksen tekemistä edeltävään aikaan: yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Käytännössä kyse olisi yleensä niin sanotun LASTA-seulonnan tekemisestä, ja tarvittaessa yksikön laatimaa yhteenvetoa voitaisiin käsitellä myös moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä sen arvioimiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista sekä voidaanko lasta kuulla mahdollisessa esitutkinnassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon.

Yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin myös antaa lapselle ja tarvittaessa hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea sekä tarjota muille lasten kanssa työskenteleville tahoille koulutusta ja neuvontaa siitä, miten toimia, jos näillä herää epäily lapseen kohdistuneesta väkivallasta. Yksiköt ovat jo käytännössä hoitaneet edellä mainittuja tehtäviä osana Barnahus-hanketta tai muutoin. Resurssin vahvistaminen ja metodiset täsmennykset ovat lakiesityksessä kannatettavia.

Lisäksi kokonaan uutena asiana ehdotetaan, että yksikön tehtävänä olisi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä, ja laatia selvityksen perusteella tuomioistuimelle asiasta lausunto. Yksiköiden asiantuntemuksen olisi tarkoitettu hyödynnettäväksi vain hankalimmissa huoltoriidoissa, joissa tuomioistuin arvioi, että lapsenhuoltolain 16 §:ssä tarkoitettu olosuhdeselvitys tai lapsen kuuleminen tuomioistuimessa eivät anna riittäviä tietoja siitä, mikä lapsen oma käsitys asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista on. Ehdotetun tehtävän myötä yksiköiden toiminta laajenisi siis myös tapauksiin, joihin ei välttämättä liity minkäänlaista rikosepäilyä. Tehtävät vaikuttavat tarkkarajaisilta ja riittävän selkeiltä.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Talentia pitää tärkeänä, että yksikön toiminnan moniammatillisena osana on lastensuojelun sosiaalityön ammatillinen asiantuntemus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tieto lapsen ja perheen kokonaistilanteesta on yksikön tuottaman kokonaisarvion ja velvoitteena olevan yhteenvedon sekä ensisijaisen psykososiaalisen tuen kannalta oleellinen.

Pykälässä säädettäisiin moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä, joka voisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa lapsesta. Ehdotetulla pykälällä pyritään vakiinnuttamaan moniammatillinen yhteistyö pysyväksi osaksi lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämistä. Moniammatillisen asiantuntijaryhmän arvioitavaksi olisi perusteltua tuoda erityisesti tapaukset, joissa samasta lapsesta tai saman perheen lapsesta on tehty toistuvasti lastensuojelu- tai rikosilmoituksia, joissa perheessä on rikosepäilyn lisäksi meneillään tai taustalla vaikea huolto- tai eroriita taikka joissa perheessä on samanaikaisesti esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia tai muita monitahoisia ongelmia. Ratkaisun siitä, onko asiaa tarpeen käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä, tekisi kuitenkin esitutkintaviranomainen tai syyttäjä, ja myös aloitteen asian käsittelemiseksi moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä olisi tultava esitutkintaviranomaiselta tai syyttäjältä. Barnahus-hankkeessa asiantuntijaryhmien toiminta on käytännössä organisoitu poliisilaitoksittain.

Pykälän 1 momentin mukaisesti moniammatillinen asiantuntijaryhmä koostuisi yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajista. Ryhmän tapaamisten osallistajat päätettäisiin tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla sen perusteella, mihin hyvinvointialueeseen ja syyttäjäalueeseen lapsen kotikunta kuuluu. Olisi perusteltua, että lastensuojelua moniammatillisen asiantuntijaryhmän tapaamisessa edustaisi juuri kyseisen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan moniammatillinen asiantuntijaryhmä saisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa sen arvioimiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista. Lapsen etu on kokonaisvaltainen, joustava ja mukautuva käsite, johon sisältyvät esimerkiksi lapsen psyykkinen, ruumiillinen ja sosiaalinen kehitys sekä se, miten ne saadaan parhaiten turvattua. Lapsen etu määriteltäisiin tapauskohtaisesti kiinnittämällä huomiota esimerkiksi lapsen turvallisuuteen ja hänen tarvitsemansa suojeluun sekä lapsen terveyteen, perhesuhteisiin, huoltoon ja koulutukseen. Lapsen etua arvioitaessa tulisi ottaa huomioon lapsen henkilökohtainen tilanne, olosuhteet ja tarpeet. Edistämällä lapsen edun toteutumista pyrittäisiin varmistamaan, että hänen oikeutensa ja kokonaisvaltainen kehityksensä turvataan vaikeassakin tilanteessa.

Edellä sanottu tarkoittaisi käytännössä sitä, että moniammatillinen asiantuntijaryhmä arvioisi yhdessä, millaiset eri viranomaisten keinot olisivat tarpeen, jotta lapsen etu saataisiin turvattua mahdollisimman hyvin. Tämä edellyttäisi lapsen oikeuksien hyvää tuntemusta, ja apuna arvioinnissa olisivat erityisesti yksiköillä oleva erityisosaaminen muun muassa lapsen kasvusta ja kehityksestä ja psyykkisistä traumaista ja niiden vaikutuksista lapseen sekä lastensuojelulla oleva asiantuntemus vuorovaikutussuhteiden laadusta ja merkityksestä. Etenkin perheen sisäisissä rikosepäilyissä tarvitaan rikosoikeudellisten keinojen lisäksi yleensä lähes aina vähintäänkin sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaista palvelutarpeen arviointia. Lisäksi tapauksissa, joissa lapsen arvellaan tarvitsevan terapiaa, lapsi voitaisiin ohjata terveydenhuollon palveluihin.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

- o Esitettyyn muotoiluun lakiesityksessä ei kommentoitavaa ja lisättävää

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

- o Talentia ehdottaa lisättäväksi lakiesitykseen yksikön henkilöstön esimerkiksi sosionomi ammatin koska heillä on koulutukseen ja kokemukseen perustuvaa osaamista psykososiaalisen tuen ensivaiheen arvioinnista, lapsen ja nuoren psyykkisestä kasvusta ja kehityksestä sekä lastensuojelusta.

"Kuten säännöskohtaisissa perusteluissa mainittiin tämä tarkoittaisi ehdotetun lain mukaisten yksiköiden henkilöstön osalta sitä, että henkilöstöllä olisi työtehtävistään riippuen oltava erityisosaamista esimerkiksi oikeuspsykologisista haastatteluista, oikeuslääketieteellisistä tutkimuksista, oikeudellisista kysymyksistä (kuten esitutkinnasta, lastensuojelusta ja perheoikeudellisista kysymyksistä), kehityspsykologiasta, lapsen ja nuoren normaalista psyykkisestä kasvusta ja kehityksestä sekä psyykkisistä häiriöistä. Nykyiseen tapaan yksiköissä työskentelisi esimerkiksi lastenpsykiatrian erikoislääkäreitä, lastentautien erikoislääkäreitä, naistentautien ja synnytysten erikoislääkäreitä, psykologeja, sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Esitys henkilöstöstä, jossa yksikön asiantuntemuksessa huomioidaan sosiaalityön ja lastensuojelun erityisasiantuntemus on kannatettava ja lapsen edun mukainen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakashistoriaan sidottu prosessuaalinen ja faktinen tieto lapsen ja perheen kokonaistilanteesta on yksikön kokonaisarvion ja velvoitteena olevan yhteenvedon sekä sosionomin osaaminen ensisijaisen psykososiaalisen tuen kannalta ovat oleellisen tärkeitä.

Talentia pitää tärkeänä, että yksikön toiminnan moniammatillisena osana on lastensuojelun sosiaalityön asiantuntemuksena sosiaalityöntekijä ammatti ja sosionomin ammatti. Sosiaalityöntekijän koulutukseen ja kokemukseen sidottu ammatillinen osaaminen lastensuojeluprosessista sekä lapsen ja perheen asiakassuunnitelmasta vastaamisen virkavelvoitteesta syntynyt tieto ovat lakiesityksen mukaisen yksikön kokonaisarvion ja velvoitteena olevan yhteenvedon kannalta oleellisen tärkeitä.

6 § Työnohjaus

Talentia kannattaa työnohjauksen lakisääteistämistä yksikön ammattihenkilöille tehtävään liittyvän kompleksisuuden, kuormittavuuden ja vaativuuden perusteella

7 § Järjestämisvastuu

Ei kommentoitavaa

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Ei kommentoitavaa

9 § Korvauksen maksaminen

Ei kommentoitavaa

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Yksikön että laajemmin keskeisten yhteistyössä toimivien toimialojen koulutusvelvoite on kannatettava (varhaiskasvatus, koulut, perhekeskukset, sosiaalipalvelut).

Talentia pitää kannatettavana, että Terveyden ja hyvinvoinnin laitos:

- 1) ohjaa, kehittää ja seuraa tässä laissa tarkoitettujen yksiköiden toimintaa;
- 2) osallistuu lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaan kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;
- 3) kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen tunnistamisesta.

Yksiköiden on toimitettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle vuosittain niiden toimintaa kuvaava kertomus. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tiedoista, jotka kertomuksessa on annettava.

11 § Voimaantulo

Ei kommentoitavaa

Esityksen vaikutusarviot

Ei kommentoitavaa

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Lapseen kohdistuvan rikoksen avustavan yksikön toiminnassa on ensivaiheen sosiaalisessa ja psykologisessa tuessa tärkeää ottaa huomioon, että toiminta mahdollistaa yhteistyön sosiaalihuollon lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun kanssa, joilla voi olla tapauksesta riippuen tietoperusteista ja menetelmällistä asiantuntemusta lapsen ja perheen historiasta ja toimintakyvystä. Vaikeissa huoltoriidoissa tulisi erityistekijänä ottaa huomioon lapsen kannalta niiden pitkä ajallinen kesto sekä tuomioistuimien käsittelyssä että perheen omissa sisäisissä ratkaisuyrityksissä viranomaistyön yhteydessä. Tulisi pohtia millaisia yhdenmukaisia menetelmällisiä ratkaisuja tai säädöspohjaa voidaan käyttää päätöksenteon nopeuttamiseksi niissä kompleksisissa tapauksissa, joissa on vaikea saavuttaa eri osapuolia tyydyttävää ratkaisua ja lapsi kuormittuu osapuolien välisessä kiistassa.

Heikkinen Alpo
Talentia - Ammatillinen edunvalvonta